

HAISER ANNA KLÁRA

**Rab Gusztáv: *Sabaria, avagy Szent Márton köpenye.*
MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2018.**

Rab (születési nevén: Rohoska) Gusztáv viszonylag ismeretlen szerzőnek számít a magyar olvasóközönség előtt. Az 1901-ben Sárospatakon született író pályája első időszakában főleg újságírással foglalkozott, majd az 1930-as évek végétől a regényírásra fókuszált. A második világháború végéig regényei több nyelven is megjelentek. 1949-től, mivel nem rokonszenvezett az újonnan kialakult politikai rendszerrel, földmérőként volt kénytelen dolgozni, írásai az asztalfiókba kerültek. 1958 elején feleségével Franciaországba költöztek. Rab itt folytatta írói tevékenységét, regényeit francia, angol, német és holland nyelven is kiadták. 1963. január 4-én halt meg, Dreux-ben temették el.

Hagyatékát testvére, Rohoska Ilona gondozta, néhány kéziratot haza is hozott Magyarországra, de ezeket politikai izgatás gyanújával elkobozták tőle. Kéziratai és levelezései két bőröndben és egy kartondobozban pihentek a dreux-i, majd párizsi redemptorista kolostorban. 2012-ben François Gautier atya jóvoltából a párizsi Magyar Intézet igazgatója, Ablonczy Balázs közvetítésével a Petőfi Irodalmi Múzeum vette át a tíz doboznyi anyagot.¹

Rab Gusztáv regényének kéziratát a 20. századi francia-magyar irodalmi kapcsolatokkal foglalkozó Tüskés Anna² fedezte fel és rendezte sajtó alá. A kutató behatóan foglalkozott Rab Gusztáv írói hagyatékával, szombathelyi Tóth Ferenc³ pedig történeti szempontból méltatja kísérő tanulmányában a Szombathelyen játszódó regényt.

A *Sabaria, avagy Szent Márton köpenye* című regény egy „mini koncepció per” köré épül fel. Az alaptörténet szerint 1952 nyarán járunk, amikor a párt egy IBUSZ-kultúrutazást szervez Szombathelyre, a római kori Sabariát feltáró ásatásokat megnézni. Az utazásra jelentkezőkből kiválasztott 46 fővel indul a busz Budapestre. A negyvenhat utas között van Nádor páter, aki korábban segédkezett a diktatúra kialakításában, de a regény idején számkivetett plébánosként tevékenykedik egy Tisza-parti faluban. Később megtudjuk, hogy valójában a szombathelyi püspökkel akar találkozni. A buszban van még Dr. Kis Farkas János, a tüdőgyógyász, Ballagó Vendel, a rehabilitációjára váró régész, illetve a társaságot irányító „IBUSZ-görl”, az IBUSZ-alkalmazott egyenruhás szőke hölgy, aki az utasokat kalamazolja, hogy éppen merre járnak.

¹ Tüskés Anna: „Gyermekei a könyvek voltak” Rab Gusztáv élete és munkásságának második korszaka (1950–1963). Irodalomtörténeti Közlemények. 2018/3. 288–316.

² Tüskés Anna: irodalomtörténész és művészettörténész, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet tudományos munkatársa és a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar adjunktusa..

³ Dr. Tóth Ferenc: történész, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének munkatársa.

A regény elején úgy tűnik, hogy az egykori régészprofesszor lesz az, aki bajt kever. A zsebében hordott szöveggel kérkedik, ami egy Falstaff nevű rabszolgáról szól, aki egy nap fellázad a rendszer ellen. Később ez a kis kék füzet komoly fejfájást okoz a magát „lemurnak” (a rendszer számkivetettjeit hívják így) nevező Ballagónak, hiszen izgatás vádjával meggyanúsíthatják, ha illetéktelen kezekbe kerül.

A társaság már a szombathelyi Romkertben van, amikor páran kissé leszakadnak a csoporttól, és a Jupiter-szobrot nézegetik. Feltűnik egy helybéli nénike, Szabó Piroska varrónő, aki azt állítja a nézelődő tömegnek (nem csak az utazók, hanem kíváncsiskodó helyiek is jelen vannak), hogy amit nézegetnek, az valójában Szent Márton szobra, nem Jupiteré. Ekkor váratlanul előkerül a tömegből egy polgári ruhás rendőrnagy, aki a nénikét karon fogja, és elviszi „egy kis tanúkihallgatásra”. Nem csak az asszonyt viszi azonban, hanem néhányat tanúnak az utazók közül is, akik a közelben állnak és hallották a történetet: a páter, az orvost és a régészt. Velük tart egy félelmetes külsejű, micisapkás egyén is.

A történet innentől fordul át koncepció perbe. Egy látszólag nevetséges indokkal a három utazót fél napon át bent tartják Piroskával együtt egy titokzatos pincehelyiségben, és faggatják őket. A páter lecsúszik a püspökkel egyeztetett találkozójáról. A régész végig attól tart, hogy lebukik a kék füzete miatt, és elveszti a rehabilitációját. A fiatal orvos pedig egyszerűen nem érti, miért van itt. Az olvasónak végig olyan érzése van, ezek az emberek rosszkor voltak rossz helyen, és ez valószínűleg így is van: a szereplők akaratukon kívül egy koncepció per tanúi lesznek.

A kihallgatás alatt olyan jó minőségű ételek, italok (valódi kávé, friss cseresznye stb.) kerülnek terítékre, amiről akkoriban a hétköznapi ember csak álmodozhatott, vagy legfeljebb hébe-hóba juthatott hozzá. Különös eleme a kihallgatásnak egy Vaszilij nevű, magyarul nem beszélő, feltehetően orosz származású pincér, aki zsúrkocsin tolja be az ételleket a puritán életvitelhez szokott vendégeknek.

A kihallgatás „háttérzaja” egy, a távolból hallatszó jajgatás, illetve egy meztelen ember is felbukkan a folyosón, akiről később kiderül, hogy maga a szombathelyi püspök. Így a páter aggodalma, hogy nem jut el a püspökkel való találkozására, okafogyottá válik, hiszen a püspököt bevitték, és – mint az később kiderül – kínvallatásnak vetették alá.

A regényben ábrázolt koncepció per Szabó Piroska látomásaira épít. A néni ugyanis varrónő, állítása szerint Szent Márton háromszor beszélt hozzá varrás közben a varrógép kattogásán keresztül, és ígéretet tett, hogy eljön, csak előbb még el kell intéznie valamit Franciaországban.

A hagyomány szerint Szent Márton tours-i püspök a mai Szombathely római kori elődjének tartott Sabaria városában született, Kr. u. 316-ban. A város keresztény hagyományai évszázadokon át fennmaradtak, köszönhetően a Karolingoknak, akik birodalmuk egyik védőszentjének Szent Mártont tartották. A Szent Márton-kultusz fontos része volt a szent által viselt és a koldussal megosztott köpeny, ezt az ereklyét a hadba indulók előtt végig hordozták. E köpeny jelenik meg Piroska látomásaiban is.

Miközben a vallató Szopor elvtárs kérdezgeti Piroskát, egy kissé bolondos, de szerethető asszony képe rajzolódik ki előttünk, aki idegenkedik a párttól és a kialakult diktatúrától, ugyanakkor ragaszkodik a hitéhez és varrónői hivatásához. A rendkívül naiv Piroška nem veszi észre, hogy mi az őt vallató igazi célja: bizonyítékokat gyűjteni a szombathelyi püspök ellen, akinek télikabátot varrt és aki „az amerikaiak érkezését várja”. A vészjósló hangulatot fokozzák a szobában ülő gyorsírók, illetve egy némaságba burkolózó férfi, aki rangban Szopor elvtárs felett áll. A kihallgatást valójában ő irányítja, nem Szopor, amikor néhányszor közbeszól, hogy maradjanak a tárgynál (azaz a püspök elleni terhelő bizonyítékok gyűjtésénél).

A néni látomásait Szent Mártonnak a pogányok ellen folytatott harcáról a többiek vegyesen fogadják. Nádor páter az egyetlen, aki megérti a vallatók igazi célját. A régész aggódik, annak ellenére, hogy ő csak tanú; a nála lévő kis kék füzet azonban nagy galibát okozhat, ha lebukik. Az orvos szintén nem látja át, mi a vallatás valódi célja, és egyszerű elmebajt diagnosztizál az asszonynál, hogy mielőbb mehessen. Ez viszont nem illik a kihallgatótiszt tervébe, hiszen a püspök ellen felállított vád nem alapulhat egy bolond asszony látomásán.

A néni vallomástétele után Szopor elvtárs az asszony mindhárom látomását úgy értelmezi – rendkívül erőltetett módon –, hogy azok valójában a püspök összeesküvéséről szólnak, melyeket a Vatikánnal és a „nyugati bűnös világgal” való összeköttetései révén akart megvalósítani.

A „konceptiós per” csúcsaként bevezetik a sok kínzással megtört püspököt. Nem tiltakozik, amikor Szopor elvtárs azt állítja, hogy több száz dollárt ellopott a Vatikántól, és Szabó Piroskával, az állítólagos ágyasával tervezgették az összeesküvést. Minden ellenállás nélkül aláírja a hamis vallomást, miszerint ők Piroskával felforgató tevékenységet folytattak. A jelenlévő tanúk közül az orvos és a régész nem hajlandó aláírni az ezt tartalmazó jegyzőkönyvet, őket emiatt korábbi „bűneikre” hivatkozva elviszik. A pap sem ír alá, mire egy sötét verembe dobják, ahol meghatározhatatlan ideig hever. Végül megtörik ő is, és hívja a fogvatartóit, hogy mutassa: jobb belátásra tért.

A regény lezárásaként egy eszeveszett hajszárol olvashatunk, aminek során rendőrök Szent Mártont keresik, és felforgatják egész Szombathelyt, a helyiek legnagyobb mulatságára. Valójában azokat az utasokat keresik, akik kihasználva a kultúrutazás nyújtotta lehetőséget, átszöktek a határon nyugat felé, és már bottal üthetik a nyomukat.

Rab Gusztáv írása kiváló tükröt tart a korszaknak: bár az alapcselekmény valójában nagyon szomorú és tragikus, elmés mondataival, a nagyszerű karakterábrázolással rendkívül élvezetessé válik a regény olvasása. Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy a regény a nyugati olvasóközönségnek készült, akik kíváncsiak voltak a vafüggönytől keletre lévő rendszerre.